

ДИНАМІКА СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

© 2014 ШУМІЛО О. С.

УДК 339.16

Шуміло О. С. Динаміка сучасного розвитку підприємств роздрібною торгівлі в Україні

Метою статті є дослідження сучасного стану підприємств роздрібною торгівлі в Україні, характеристика умов господарювання підприємств роздрібною торгівлі та аналіз динаміки показників розвитку роздрібною торгівлі. У статті досліджено сучасний стан роздрібною торгівлі в умовах інтеграції України в європейський простір, розширення економічної співпраці з Європейським Союзом, під впливом системної кризи та труднощів, що склалися в соціальній, економічній, політичній сферах сьогодення. Автором надано характеристику умов господарювання підприємств роздрібною торгівлі в нестабільних реаліях сьогодення. Також проаналізовано основні показники розвитку роздрібною торгівлі в Україні, визначено групу підприємств лідерів сучасного українського ритейлу. На підставі досліджень Національного інституту стратегічних досліджень в Україні виділено основні напрямки щодо врегулювання кризової ситуації у сфері внутрішньої торгівлі.

Ключові слова: роздрібною торгівля, підприємства ритейлу, розвиток підприємства, системна криза.

Рис.: 1. **Табл.:** 7. **Бібл.:** 8.

Шуміло Ольга Станіславівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів і кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна)

E-mail: Olga_shumilo@mail.ru

УДК 339.16

UDC 339.16

Шуміло О. С. Динаміка сучасного розвитку підприємств роздрібною торгівлі в Україні

Целью статьи является исследование современного состояния предприятий розничной торговли в Украине, характеристика условий хозяйствования предприятий розничной торговли и анализ динамики показателей развития розничной торговли. В статье исследовано современное состояние розничной торговли в условиях интеграции Украины в европейское пространство, расширение экономического сотрудничества с Европейским Союзом, под влиянием системного кризиса и трудностей, сложившихся в социальной, экономической, политической сферах в текущем периоде. Автором охарактеризованы условия хозяйствования предприятий розничной торговли в нестабильных реалиях. Также проанализированы основные показатели развития розничной торговли в Украине, определена группа предприятий лидеров современного украинского ритейла. На основании исследований Национального института стратегических исследований в Украине выделены основные направления по урегулированию кризисной ситуации в сфере внутренней торговли.

Ключевые слова: розничная торговля, предприятия ритейла, развитие предприятия, системный кризис.

Рис.: 1. **Табл.:** 7. **Библ.:** 8.

Шуміло Ольга Станіславівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів і кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна)

E-mail: Olga_shumilo@mail.ru

Shumilo O. S. Dynamics of Contemporary Development of the Retail Trade Enterprises in Ukraine

The article is aimed at studying of the current state of retail trade enterprises in Ukraine, characteristics of economy management conditions of the retail trade enterprises and the analysis of dynamics of the retail trade development indicators. In the article the contemporary state of the retail trade is researched in the context of integration of Ukraine into the European Area, expansion of economic cooperation with the European Union, under the influence of a systemic crisis and the difficulties prevailing in the social, economic, and political spheres in the current period. The author characterises the conditions of retail trade enterprises in unstable circumstances. The main indicators of retail development in Ukraine was analyzed, the group of leaders in the contemporary Ukrainian retail was specified. Based on the research of the National Institute for strategic studies in Ukraine the main directions for the resolution of the crisis situation in the area of internal trade were highlighted.

Key words: retail, retail enterprises, development of enterprise, systemic crisis.

Рис.: 1. **Табл.:** 7. **Библ.:** 8.

Shumilo Olga S. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Finance and Credit, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (vul. Sumska, 40, Kharkiv, 61002, Ukraine)
E-mail: Olga_shumilo@mail.ru

Торгівля як окрема галузь народного господарства, яка відрізняється від інших галузей своїми функціями і місцем у системі відтворення, має велике значення для всієї економіки України. Саме торгівля забезпечує підтримку вітчизняних товаровиробників, сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств, забезпечує наповнення бюджету країни, вона підтримує збалансованість виробництва і споживання, формує частку валової доданої вартості країни, забезпечує матеріальний і культурний рівні людини, сприяє підвищенню якості життя населення взагалі.

Сучасна ситуація на ринку споживчих товарів в Україні досить нестабільна. Споживчий ринок України – це один із феноменів, який обумовлює складну систему господарювання, в якій тісно взаємодіють ринкові закономірності, численні регулюючі інститути (передусім державні) й масова свідомість [1]. В умовах інтеграції в

європейський простір, розширення економічної співпраці з Європейським Союзом, попри труднощі, що склалися в соціальній, економічній, політичній сферах сьогодення, торгівельна діяльність в Україні залишається перспективною галуззю. Тому необхідне постійне системне спостереження і вивчення динаміки розвитку торгівельної галузі, оскільки її зміни під впливом сучасних процесів, що відбуваються в соціально-економічній і політичній сферах, мають суттєвий вплив на економіку країни.

Наукові аспекти аналізу розвитку торгівлі є об'єктом для багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед них Л. Дідківська, Л. Лігоненко, В. Алопій, В. Соколов, Л. Саркісян та інші. Науковцями створено теоретичну базу дослідження, багато уваги приділено дослідженню особливостей розвитку підприємств роздрібною торгівлі та чинників впливу на них. Але ситуація в галузі постійно змінюється, тому актуальним залишається спостереження і вивчення її динаміки.

Мета статті – дослідити сучасний стан підприємств роздрібною торгівлі в Україні, охарактеризувати умови господарювання підприємств роздрібною торгівлі та проаналізувати динаміку показників розвитку роздрібною торгівлі.

Головною метою розвитку торговельної сфери є забезпечення товарного обігу та еквівалентного обміну товарів у формі куплі-продажу для задоволення потреб споживачів – фізичних та юридичних осіб [2]. Торгівля як галузь є сукупністю підприємств, серед яких можна виділити два основні сегменти – оптової і роздрібною торгівлі. Підприємства оптової торгівлі за своєю суттю є посередниками між виробниками і сектором роздрібною торгівлі. Контрагентами для оптових компаній практично у всіх випадках є юридичні особи – роздрібні або оптові компанії, або приватні підприємці. Роздрібна торгівля, по суті, є споживчим ринком [3]. Саме роздрібна торгівля є останнім етапом системи розподілу товарів, вона забезпечує просування товарів від виробника до кінцевого споживача, виконуючи значущу роль у розвитку споживчого ринку та обслуговування населення.

Останнім часом роздрібна торгівля в Україні знає змін під впливом кризових явищ. Фінансова та інвестиційна нестабільність у країні, що обумовлена політичними й економічними перетвореннями, призводить до зниження попиту на товари, послуги та зниження прибутку торговельних підприємств, також має достатній вплив на збалансованість попиту й пропозиції споживчого ринку, де можна спостерігати дисбаланс, який породжується невідповідністю суспільних виробництв і нестабільним розвитком підприємств торговельно-посередницької діяльності.

Сучасні, нестабільні, складні умови господарювання підприємств роздрібною торгівлі в Україні характеризуються:

- ✦ нестабільною політичною ситуацією в країні;
- ✦ загостренням інфляції, значними коливаннями курсу та невизначеністю у валютно-курсовій політиці держави;
- ✦ обмеженим споживчим попитом і низькою купівельною спроможністю населення внаслідок скорочення доходів;
- ✦ складними умовами кредитування бізнесу та високими процентними ставками за кредитами;
- ✦ постійним зростанням цін на основні товари та послуги;
- ✦ зменшенням обсягів вітчизняного виробництва та зростанням вартості імпортової продукції в результаті девальвації гривні;
- ✦ недосконалою законодавчою базою в системі оподаткування підприємств і розвитком стихійного ринку;
- ✦ недостатністю торговельних площ, дефіцитом торговельних площ і високою орендною платою на торговельні площі;
- ✦ недостатньо повним та якісним обслуговуванням споживачів.

За наявності таких умов господарювання торговельні підприємства безпосередньо мають складності у

своєму функціонуванні та розвитку. На сучасних підприємствах ускладнюється формування політики закупівель і ціноутворення, кредитно-фінансової політики, виникають труднощі у формуванні кадрової політики підприємств.

Аналізуючи стан торгівлі, неможливо недооцінювати її значущість як сфери економічної діяльності, яка має достатню вагу у формуванні валового внутрішнього продукту України. Частка торгівлі у формуванні ВВП країни досить значна. Так, за даними Державної служби статистики, у 2012 р. частка створеного в торгівлі валового внутрішнього продукту складала 50 169 млн грн, або 14% від загального ВВП країни, у 2013 р. – 52 567 млн грн, або 15%, а за десять місяців 2014 р. – 54 894 млн грн, що у відсотках складає 14,7% і свідчить про зниження показника, також як і в інших галузях економіки (табл. 1). Причиною цього є складні політичні та економічні обставини в нашій країні. Загальний розвиток торгівлі характеризується показником – валова додана вартість (ВДВ). Розмір ВДВ у сфері торговельної галузі, характер її структурних змін відображено в Національних рахунках України. Частка торгівлі у виробництві ВДВ за п'ять останніх років мала тенденцію до зростання, але за останній рік відбулось зниження показника з 18,9% до 17,1%, тобто на 1,8 в. п., що свідчить про нестійкий процес нарощування первинного доходу та нестабільність економічної бази торгівлі.

Таблиця 1

Динаміка ВВП і структура ВДВ у сфері торгівлі (II квартал 2010 р. – 2014 р.) [4]

Рік	Валовий внутрішній продукт		Частка торгівлі у загальній ВДВ, %
	Млн грн	Відсотків до підсумку	
2010	38521	15,1	15,7
2011	48178	15,5	16,7
2012	50169	14,4	18,3
2013	52567	15,0	18,9
2014	54894	14,7	17,1

Структура валової доданої вартості за II квартал 2014 р. у відсотках і за попередні два роки відповідного періоду наведена на рис. 1.

Одним з основних індикаторів розвитку торгівлі є показник товарообороту. За даними Державної служби статистики, у січні – жовтні 2014 р. роздрібний продаж скоротився на 6,8% у порівнянні з цим самим періодом попереднього року (табл. 2).

Видавництво «Капітал» констатує, що «це найбільший спад товарообороту з часів кризисного 2009 р. Цілком очікувано роздрібні продажі знизилися в Донецькій і Луганській областях. Падіння товарообігу за десять місяців тут складало 31,9% і 40,3% відповідно. Населення цих двох регіонів, у тому числі й зони поза АТО, зіткнулося з невиплатами зарплати» [6]. Втім, товарооборот падає не тільки в цих областях. Так, за даними статистичної звітності тільки сім областей (Дніпропетровська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Сумська, Черкаська,

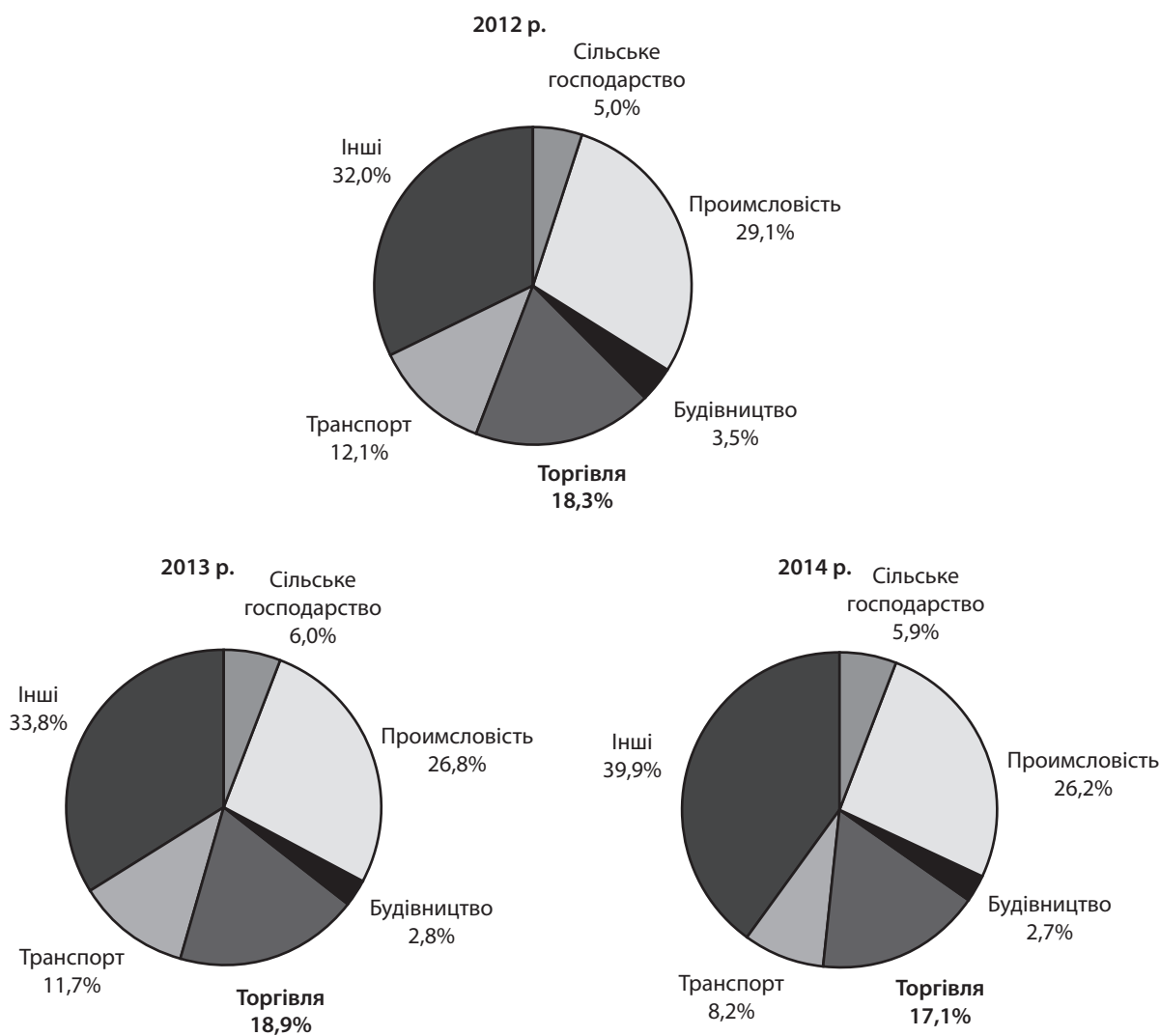

Рис. 1. Структура валової доданої вартості за II квартал 2012 р.– 2014 р., % [4]

Таблиця 2

Динаміка обороту роздрібної торгівлі України за січень – жовтень 2010 – 2014¹ рр. [5]

Показник	Січень – жовтень 2010 р.	Січень – жовтень 2011 р.	Січень – жовтень 2012 р.	Січень – жовтень 2013 р.	Січень – жовтень 2014 р. ¹
Оборот роздрібної торгівлі, млн грн	428536,9	546892,2	650389,2	718406,4	728649,7
Оборот роздрібної торгівлі, у % до відповідного періоду попереднього року	105,9	114,9	115,7	109,5	93,2

Примітка: ¹ – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Чернівецька) залишили обсяги товарообороту на попередньому рівні й незначно підвищили, а в інших областях України та м. Києві темпи торгівлі знизилися (табл. 3). Головними факторами впливу на скорочення обсягів показника можна вважати зростання цін на товари, зниження купівельної спроможності населення, також знецінення національної валюти і прискорення інфляції.

Розвиток торгівлі та роздрібною товарообороту доцільно розглядати з позиції товарної структури роздрібною товарообороту підприємств – з обсягу продовольчих і непродовольчих товарів. Скорочення

частки непродовольчих товарів у загальній кількості товарообігу, а саме це відбувається у сьогодишніх реаліях, свідчить про зниження рівня життя населення та змінення ціннісних орієнтацій споживачів. У момент кризових явищ споживачі взагалі намагаються знизити свої поточні споживчі витрати, віддають перевагу продовольчим товарам, а непродовольчий ритейл виявляється найбільш чутливим до скорочення попиту. Так, проаналізувавши динаміку розвитку ринку роздрібною торгівельних підприємств, згідно з даними Державної служби статистики за напрямками продовольчих і не-

Таблиця 3

Обсяг обороту роздрібною торгівлі за січень-жовтень 2014 р.¹ [5]

Область	Оборот роздрібною торгівлі за січень – жовтень 2014 р., млн грн	Темпи зростання обороту роздрібною торгівлі (у порівнянних цінах), % (січень – жовтень 2014 р. до січня – жовтня 2013 р.)
Україна	728649,7	93,2
Вінницька	23430,5	99,8
Волинська	16438,3	95,3
Дніпропетровська	64792,2	100,8
Донецька	53852,3	68,1
Житомирська	18453,1	99,1
Закарпатська	16299,6	100,2
Запорізька	33922,1	99,2
Івано-Франківська	21995,9	99,8
Київська	34493,1	100,5
Кіровоградська	14033,1	100,8
Луганська ²	21180,0 ²	59,7 ²
Львівська	36208,1	98,5
Миколаївська	19818,8	93,6
Одеська	49448,1	96,2
Полтавська	21247,4	97,3
Рівненська	15778,5	99,5
Сумська	15238,1	100,4
Тернопільська	13534,9	99,2
Харківська	56647,2	99,2
Херсонська	17536,8	99,7
Хмельницька	18133,7	96,1
Черкаська	19377,8	100,1
Чернівецька	11720,3	100,3
Чернігівська	14709,1	99,0
м. Київ	100360,7	96,2

Примітка: ¹ – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя; ² – дані можуть бути уточнені.

продовольчих товарів, можна зазначити, що за останні сім років відбувалася незначна варіація цих показників (табл. 4). Питома вага продовольчих товарів має тенденцію до зростання – з 40,2% у 2012 р. до 41,1% у 2013 р., питома вага непродовольчих товарів, навпаки, знизилася із 59,8% у 2012 р. до 58,9% у 2013 р. За останній період поточного 2014 р., в умовах дестабілізації економіки, така тенденція щодо структури роздрібних торговельних підприємств України незмінно спостерігається, а обсяг роздрібного товарообороту підприємств зменшується.

Слід зазначити, що у сучасних економічних умовах розвитку, при поточному падінні торгівлі, кількість під-

приємств роздрібною торгівлі скорочується, про що свідчить офіційна статистика. Так, за період з 2008 р. по 2014 р. найбільшими темпами скорочувалась кількість підприємств ресторанного господарства, темп зростання показника склав 88%, а більш повільнішими темпами відбувалось скорочення підприємств (юридичних осіб) і кількості ринків, темп зростання показників відповідно склав 92,3% і 94,6%, тобто відбулося зниження значення показників (табл. 5).

Таблиця 4

Динаміка структури роздрібних торговельних підприємств України 2007 – 2013 рр. [5]

Рік	Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, млн грн	У тому числі питома вага, у %	
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів
2007	178233	35,3	64,7
2008	246903	34,4	65,6
2009	230955	40,0	60,0
2010	280890	39,5	60,5
2011	350059	38,9	61,1
2012	405114	40,2	59,8
2013	433081	41,1	58,9
2013 до 2012	+27967	+0,9%	-0,9%

Зменшення кількості торговельних підприємств свідчить про негативні явища економіки, але, з іншого боку, свідчить про збільшення розмірів торговельних площ. Так, за даними статистичної звітності, на фоні загального скорочення магазинів і напівстаціонарних об'єктів показники торговельної площі магазинів зростають (табл. 6). Загальна торговельна площа в Україні станом на 1 січня 2014 р. зросла на 124247 кв. м, що склало 101,3% від попереднього року. Це свідчить про укрупнення підприємств роздрібною торгівлі. Щодо напівстаціонарних об'єктів – кіосків і автозаправних станцій (вкл. АГНКС – автомобільних газонаповнювальних компресорних станцій), то кількість кіосків загалом по Україні зменшилась на 880 од., темп зростання показника склав 88,7%, а кількість автозаправних станцій (АГНКС) за останній рік збільшилась на 163 од., темп зростання показника склав 102,3%.

Незважаючи на проблеми, що супроводжують розвиток вітчизняного ритейлу, формування роздрібною торговельною мережі залишається перспективною діяльністю, адже підвищує значимість цінової стратегії та підвищує рівень обслуговування споживачів, розширюючи додаткові послуги, які мають позитивний вплив на структурні перетворення в економіці, а також сприяє підвищенню товарообігу, зростанню доходів суб'єктів ринку, залученню капіталу та взагалі покращує якість життя населення країни.

За підсумками Міжнародної аудиторсько-консалтингової компанії «Делойт», що готує щорічний рейтинг «ТОП-500 компаній Центральної та Східної Європи» за

Кількість підприємств роздрібно́ї торгівлі України на 1 січня 2008 – 2014 рр. [5]

Показник	2008 р.	2011 р.	2014 р.	2014 у % до	
				2008 р.	2011 р.
<i>Кількість підприємств роздрібно́ї торгівлі:</i>					
Підприємства (юридичні особи) на 1 січня, тис. од.	71,9	64,8	59,8	83,1	92,3
Підприємства ресторанного господарства на 1 січня, тис. од.	26,2	23,4	20,6	78,6	88,0
Кількість ринків з продажу споживчих товарів на 1 січня, од.	2834	2758	2609	92,1	94,6

Таблиця 6

Динаміка розвитку мереж роздрібно́ї торгівлі 2012 – 2014 рр. [5]

Показник	На 1 січня 2012 р.	На 1 січня 2013 р.	На 1 січня 2014 р.	Абсолютне відхилення 2014 р. до 2013 р.	У % 2014 р. до попереднього року
Усього об'єктів роздрібно́ї торгівлі, од.	64211	62250	59818	-2432	96,1
Магазини, од.	48383	47234	45519	-1715	96,4
Торговельна площа магазинів, кв. м	9013444	9294479	9418726	124247	101,3
Кіоски, од.	8783	7800	6920	-880	88,7
Автозаправні станції (АГНКС), од.	7045	7216	7379	163	102,3

динамікою розвитку і доходами підприємств, у підгалузі «Роздрібна торгівля» серед лідерів на ринку визначено шість українських роздрібних торговельних компаній: «АТБ-маркет», Fozzy Group, «Епіцентр К», «Фокстрот», «Ашан Україна», «Фуршет». За даними компанії, «серед роздрібних мереж найбільш відзначився національний дискаунтер АТБ-Маркет, його доходи зросли на 26% на фоні 1,1% у середньому по галузі – результат зумовлений переважним чином тим, що українці продовжують економити та все більш уважно ставляться до цін на продукти харчування. Ця тенденція зберігатиметься й надалі» [7]. Компанією, яка знизилася доходи до -4,0% до попереднього року, але все одно отримує позиції лідера, названо «Фокстрот», а компанія, що стала лідером з незмінним рівнем доходів 0,0%, у порівнянні з попереднім роком – «Фуршет». Наведемо рейтинг і зміну доходів шістьох українських компаній-лідерів (табл. 7).

Таблиця 7

Рейтинг українських торговельних компаній за підсумками рейтингу «ТОП-500 компаній Центральної та Східної Європи-2013» [7]

№ п/п	Компанія	Дохід у 2013 р. (млн євро)	Зміна доходів у порівнянні з 2012 р.
1	АТБ-Маркет	2,4641	26,9%
2	Fozzy Group	2,3906	12,0%
3	Епіцентр К	1,5542	90%
4	Фокстрот	7817	-4,0%
5	Ашан Україна	4990	0,8%
6	Фуршет	4948	0,0%

При дослідженні сучасного стану роздрібно́ї торгівлі спостерігаються й позитивні тенденції. Серед них –

розширення мереж національних ритейлів, збільшення частки власних торговельних марок у FMCG ритейлі, становлення ринку електронної торгівлі.

Національним інститутом стратегічних досліджень в Україні сформульовано основні стратегічні пріоритети державної політики, спрямованої на якнайшвидше подолання кризи, і запропоновано конкретні механізми та інструменти діяльності. Одним із напрямків щодо подолання кризової ситуації в країні є розвиток інфраструктури внутрішнього ринку та створення ефективних механізмів регулювання діяльності у сфері внутрішньої торгівлі, які включають: 1) прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання внутрішньої торгівлі» задля впорядкування й детінізації торговельної діяльності, ліквідації «стихійної» торгівлі, створення умов для розвитку конкурентного середовища, підвищення рівня торговельного обслуговування населення та захисту прав споживачів; 2) сприяння збалансованому розвитку структурно-територіальної інфраструктури споживчого ринку – об'єктів складського господарства, оптових і роздрібних торговельних майданчиків, посередницьких організацій, логістичної мережі тощо; 3) забезпечення належного функціонування товарних бірж, формування мережі інформаційно-маркетингових центрів із вільним доступом учасників ринку до інформації, удосконалення засад функціонування дистанційної торгівлі [8].

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можемо зробити такі висновки. Сучасна системна криза в Україні має значний вплив на розвиток роздрібно́ї торгівлі. Особливостями розвитку сучасного ритейлу в Україні є присутність негативних тенденцій, серед яких можна виділити такі: зниження частки торгівлі у формуванні ВВП країни, зниження товарообороту роздрібних тор-

гівельних підприємств, зменшення кількості магазинів, спад купівельної спроможності населення, зростання цін та ін. Але, незважаючи на нестабільні умови господарювання, роздрібна торгівля є перспективною галуззю економіки. Сучасні кризові явища поки що послаблюють роздрібний ринок, однак завдяки макроекономічній стабілізації, впровадженню західних стандартів торгівлі та інших стимулюючих умов ситуація на ринку роздрібно торгівлі може поступово змінюватись.

Враховуючи значний вплив роздрібно торгівлі на розвиток економіки та на життєзабезпечення населення України, а також сучасні її особливості, подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення стану економічної безпеки підприємств ритейлу, що забезпечує ефективність функціонування підприємств з урахуванням внутрішніх загроз і негативних впливів мінливого зовнішнього середовища. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Тимчина А. І.** Структура ринку роздрібно торгівлі в умовах сучасного невизначеного середовища України / А. І. Тимчина // Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. пр. – Львів : Львівська комерційна академія, 2012. – Вип. 14. – С. 176 – 181.
2. **Апопій В. В.** Характер сучасного розвитку внутрішньої торгівлі України / В. В. Апопій, Н. С. Ситник // Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. пр. – Львів : Львівська комерційна академія, 2012. – Вип. 13. – С. 5 – 9.
3. **Соболев В. А.** Розвиток роздрібних торговельних мереж / В. А. Соболев // Менеджер. – ДонДУУ, 2009. – № 4(50). – С. 69 – 74.
4. Державна служба статистики України. Статистична інформація. Макроекономічні показники [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Державна служба статистики України. Статистична інформація. Внутрішня торгівля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. **Шаправский Р.** Розничные продажи обвалились до пятилетнего минимума / Р. Шаправский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.capital.ua>

7. Рейтинг ТОП-500 компаній Центральної та Східної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.deloitte.com

8. **Жаліло Я. А.** Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.] ; за заг. ред. Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2014. – 132 с.

REFERENCES

Apopii, V. V., and Sytnyk, N. S. "Kharakter suchasnoho rozvytku vnutrishnoyi torhivli Ukrainy" [The nature of modern Ukraine internal trade]. *Torhivlia, komertsiiia, pidpriemnytstvo*, no. 13 (2012): 5-9.

"Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Statystychna informatsiia. Makroekonomichni pokaznyky" [State Statistics Service of Ukraine. Statistical information. Macroeconomic indicators]. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

"Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Statystychna informatsiia. Vnutrishnia torhivlia" [State Statistics Service of Ukraine. Statistical information. Internal trade]. <http://www.ukrstat.gov.ua>

"Reitynh TOP-500 kompanii Tsentralnoi ta Skhidnoi IEvropy" [Top 500 companies in Central and Eastern Europe]. www.deloitte.com

Sobolev, V. A. "Rozvytok rozdrubnykh torhivnykh merezh" [The development of retail networks]. *Menedzher*, no. 4 (50) (2009): 69-74.

Shapravskiy, R. "Roznichnye prodazhi obvalilis do piatiletnego minimuma" [Retail sales have fallen to five-year low]. <http://www.capital.ua>

Tymchyna, A. I. "Struktura rynku rozdrubnoi torhivli v umovakh suchasnoho nevyznachenooho seredovyscha Ukrainy" [Structure of the retail market in today's uncertain environment Ukraine]. *Torhivlia, komertsiiia, pidpriemnytstvo*, no. 14 (2012): 176-181.

Zhalilo, Ya. A. et al. *Systemna kryza v Ukraini: peredumovy, ryzyky, shliakhy podolannia* [Systemic crisis in Ukraine: preconditions, risks remedies]. Kyiv: NISD, 2014.